

Średniowieczne herezje dualistyczne na Bałkanach. Źródła słowiańskie

Nie jest przesadnym stwierdzenie, iż badania nad bogomilstwem i innymi dualistycznymi doktrynami chrześcijańskiego Wschodu przeżywają w ostatnich dziesięcioleciach prawdziwy renesans. Dualizm, czyli wiara w dwa początki – w dobrego Stwórcę niematerialnego świata i w złego demiurga, twórcę materii – charakterystyczna jest dla niektórych przedchrześcijańskich systemów religijnych, dla gnostycyzmu i wczesnochrześcijańskich nauk heterodoksyjnych, jak marcjonizm i doketyzm; jednak świat bizantyńsko-słowiański zna cztery podstawowe nauki dualistyczne: manicheizm, mesalianizm, paulicjanizm i bogomilstwo.

Nie jest przesadnym stwierdzenie, iż badania nad bogomilstwem i innymi dualistycznymi doktrynami chrześcijańskiego Wschodu przeżywają w ostatnich dziesięcioleciach prawdziwy renesans. Dualizm, czyli wiara w dwa początki – w dobrego Stwórcę niematerialnego świata i w złego demiurga, twórcę materii – charakterystyczna jest dla niektórych przedchrześcijańskich systemów religijnych, dla gnostycyzmu i wczesnochrześcijańskich nauk heterodoksyjnych, jak marcjonizm i doketyzm; jednak świat bizantyńsko-słowiański zna cztery podstawowe nauki dualistyczne: manicheizm, mesalianizm, paulicjanizm i bogomilstwo.

Średniowieczne herezje dualistyczne na Bałkanach. Źródła słowiańskie

rok wydania: 2016

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Nie jest przesadnym stwierdzenie, iż badania nad bogomilstwem i innymi dualistycznymi doktrynami chrześcijańskiego Wschodu przeżywają w ostatnich dziesięcioleciach prawdziwy renesans. Dualizm, czyli wiara w dwa początki – w dobrego Stwórcę niematerialnego świata i w złego demiurga, twórcę materii – charakterystyczna jest dla niektórych przedchrześcijańskich systemów religijnych, dla gnostycyzmu i wczesnochrześcijańskich nauk

heterodoksyjnych, jak marcjonizm i doketyzm; jednak świat bizantyńsko-słowiański zna cztery podstawowe nauki dualistyczne: manicheizm, mesalianizm, paulicjanizm i bogomilstwo. Zależność trzech ostatnich od heterodoksyjnego systemu religijnego Persa Maniego daje podstawy słynnym badaczom bizantyńskiego i słowiańskiego średniowiecza S. Runcimanowi i D. Obolensky'emu, by określić bogomilstwo jako 'herezję neomanichejską', 'średniowieczny manicheizm', z rozszerzeniem tego pojęcia także na poprzedzające go: mesalianizm i paulicjanizm.

W dużym stopniu odrzucenie pewnych stereotypów, dotyczących powstania, rozprzestrzenienia, kosmologii, eklezjologii, praktyki liturgicznej i nauki socjalnej wspomnianych wyżej herezji związane jest z edycją i komentarzem nowych nieznanych źródeł greckich i słowiańskich; z nowymi wydaniem i nową interpretacją słowiańskich antyheretyckich dokumentów prawnych Cerkwi prawosławnej (znanych z wcześniejszych publikacji) i – nie na ostatnim miejscu – z przekładami heretyckich i antyheretyckich tekstów greckich, słowiańskich i łacińskich na języki współczesne. Tłumaczenia te dają możliwość ich recepcji w szerszym środowisku naukowym, otwierając w ten sposób przed badaczami nową perspektywę historyczną, teologiczną i kulturologiczną. Przedstawienie słowiańskich tekstów antyheretyckich z paralelnym przekładem na język współczesny stawia przed autorem wyboru, tłumaczem i komentatorem następujące pytania:

- które średniowieczne herezje dualistyczne, rozpowszechnione w ekumenie bizantyńsko-słowiańskiej, powinny zostać przedstawione i skomentowane w antologii przekładów? To pytanie problematyzuje zasugerowaną w starszych pracach opinię, wedle której słowiański

dualizm ogranicza się do bogomilstwa, rozpatrywanego jako oryginalna doktryna kosmogoniczna, kosmologiczna, soteriologiczna i socjalna, a wpływy wcześniejszych, rozpowszechnionych w Bizancjum i krajach słowiańskich nauk heterodoksyjnych zaznacza się niejako „pod linią”. Jednak wzajemne przenikanie się idei między herezjami dualistycznymi to ważny problem, wyrażający się nawet w sposobie, w jaki nazywają heretyków źródła: pisząc o manichejczykach czy paulicjanach, związani z Kościołem autorzy potępiają naukę bogomiłków i odwrotnie – poglądy bogomilskie przypisuje się mesalianom, ikonoklastycznym czy paulicjańskim odstępstwom od kościelnych dogmatów. Odpowiedź na pytanie o „granice” między poszczególnymi herezjami także nie jest małoważna, gdyż wiąże się bezpośrednio z odpowiedzią na następne pytanie, a mianowicie:

- jaki jest charakter relacji między greckimi a słowiańskimi źródłami do średniowiecznych nauk heterodoksyjnych na Bałkanach? W jakim stopniu słowiańskie teksty są oryginalne, a na ile stanowią przekład czy kompilację greckich utworów herezjologicznych?

- i nie na ostatnim miejscu należałoby postawić pytanie o stosunek literatury heretyckiej do antyheretyckiej. Dlaczego wydawane są wyłącznie źródła antyheretyckie, których polemiczny charakter często deformuje obraz ideologicznego przeciwnika; czy nie zachowały się oryginalne teksty heterodoksyjne, odzwierciedlające doktryny dysydenckie w czystej postaci?

**Jest to fragment tekstu Georgia Minczewa *Słowiańskie teksty
antyheretyckie jako źródło do poznania herezji dualistycznych na
Bałkanach* z książki *Średniowieczne herezje dualistyczne na
Bałkanach. Źródła słowiańskie***